

TIJORAT BANKLARINING KREDIT PORTFELINI DIVERSIFIKATSIYALASH VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI

Ibroximov Ilxomjon Shavkatjon o'g'li

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Adhamov Umidjon Yorqinjon o'g'li

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14498862>

Annotatsiya: Maqolada kredit portfelini shakllantirish, ularni diversifikatsiyalash usullari, bozor konyunkturasini to'g'ri tanlash bankning moliyaviy barqarorligi bilan bog'liqligi hamda muammoli kreditlar va ularning qaytarilishi bo'yicha olib borilayotgan ishlar tahlili yoritilgan. Shuningdek, bank tizimining samarali faoliyatini yanada kengaytirish yuzasidan tavsiyalar ham berib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Tijorat banklari, kredit, aktivlar, kredit portfeli, tavakkalchilik, muddati o'tgan qarzdorliklar, muammoli va muammosiz kreditlar, diversifikatsiya, bozor konyunkturasini.

Abstract: The article describes the methods of forming a loan portfolio, methods of their diversification, the connection of the selection of the market situation with the financial stability of the bank, and the analysis of problematic loans and their repayment. Also, recommendations were given for further expansion of the effective operation of the banking system.

Key words: Commercial banks, assets, loan portfolio, risk, overdue debts, problem and non-problem loans, diversification, the market situation.

Аннотация: В статье описаны методы формирования кредитного портфеля, способы их диверсификации связь выбора рыночной ситуации с финансовой устойчивостью банка, а также анализ проблемных кредитов и их погашения. Также были даны рекомендации по дальнейшему расширению эффективной работы банковской системы.

Ключевые слова: Коммерческие банки, активы, кредитный портфель, риск, просроченная задолженность, проблемные и неproblemные кредиты, диверсификация, ситуация на рынке.

Bugungi kunda bank sohasini yanada isloh qilish borasida izchil chora- tadbirlar amalga oshirilmoqda. Ushbu tizimda sog'lom raqobat muhitini shakllantirish uchun zarur huquqiy shart-sharoitlar yaratilmoqda. Shu jihatdan olganda, tijorat banklari kredit portfelini shakllantirish va boshqarish samaradorligini oshirish masalalari dolzarb hisoblanadi. Bu borada zamonaviy iqtisodiy muhit tijorat banklari faoliyatida mavjud muammolarning oldini olib, mamlakatimiz bank ishining samaradorligini oshirish asosida xalqaro bank amaliyotiga mos keluvchi tijorat banklari kredit portfelini samarali boshqarish mexanizmini yaratishni taqozo etadi. Ayniqsa, bugungi kunda tijorat banklarining daromad keltiruvchi aktivlarining asosiy qismini tashkil qiluvchi kreditlar orasida muammoli aktivlarning mavjudligi sezilarli ahamiyatga ega bo'lmoqda.

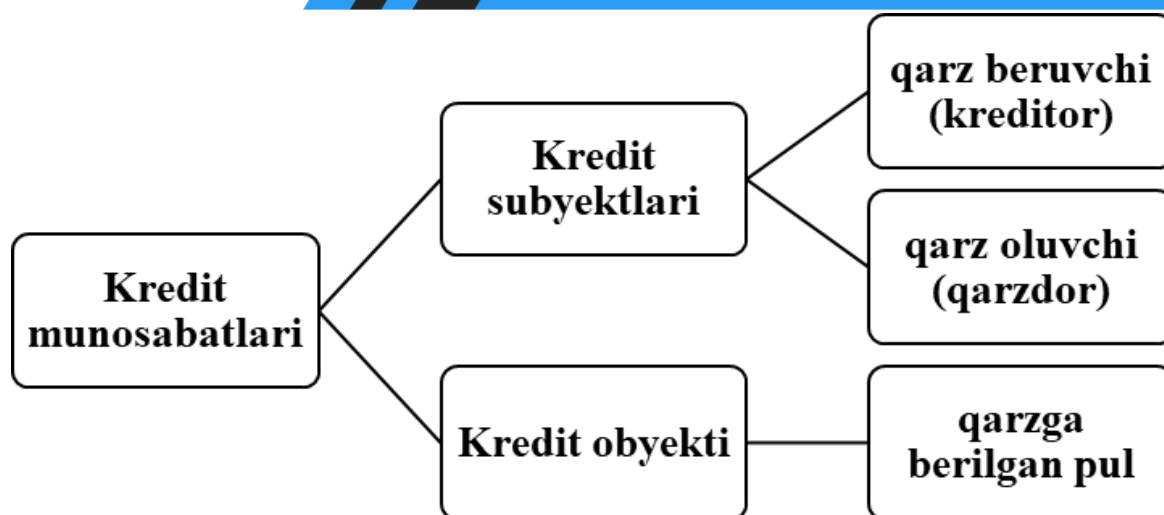
Kredit portfeli sifati va tavakkalchiliklarni boshqarish sifatini yaxshilash, kreditlash hajmlari o'sishining mo'tadil darajasiga amal qilish, muvozanatlashgan makroiqtisodiy siyosat yuritish, korporativ boshqaruvni takomillashtirish va xalqaro miqyosda amaliy tajribaga ega

bo'lgan menejerlarni keng jalb qilish, moliyaviy tavakkalchiliklarni baholash uchun texnologik yechimlarni tatbiq etish orqali bank tizimining moliyaviy barqarorligini ta'minlash O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilishning ustuvor yo'nalishi sifatida belgilab berilgan. Turli adabiyotlarda "tijorat banklari kredit portfeli" tushunchasi bank tizimi faoliyati bilan bog'liq munosabatlarni ifodalaydigan asosiy tushunchalardan biriga aylandi. Uning ommalashishiga sabab "kredit portfeli" tijorat banklarining kredit bilan bog'liq butun faoliyatida hal qiluvchi o'rin tutadi [4]. "Kredit portfeli" tijorat banklarining kredit berish imkoniyatlarini ko'rsatadigan omil bo'lib qaraladi. Tijorat banklarida kredit portfelini samarali boshqarish muhim vazifalardan biridir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 9-yanvardagi "O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining faoliyatini tubdan takomillashtirish chora- tadbirlari to'g'risida"gi PF-5296-son Farmonida jahon moliya tizimida yuz berayotgan jiddiy o'zgarishlar, shuningdek mamlakatda milliy iqtisodiyotni keng ko'lamli isloh qilish bo'yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar pul-kredit siyosatini shakllantirish, amalga oshirishda hamda bank tizimini yanada rivojlantirishda yangicha yondashuv va prinsiplar qo'llanilishini taqozo qilayotganligi, 2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasiga muvofiq, shuningdek pul-kredit siyosati, umuman bank tizimining barqaror faoliyat ko'rsatishi ustidan samarali nazoratni va Markaziy bank faoliyatini yanada takomillashtirishni ta'minlash maqsadida narxlar barqarorligi, bank tizimi barqarorligi va rivojlanishi, to'lov tizimi barqarorligi va rivojlanishini ta'minlash Markaziy bank faoliyatining strategik maqsadli yo'nalishlari etib belgilandi [1].

Shuni ta'kidlash lozimki, bank tizimini rivojlantirish va mustahkamlash masalasi dolzarb bo'lib, o'zining ijobiy natijalarini bermoqda. Biroq, bu boradagi ishlarni yanada chuqurlashtirish va kengaytirish lozim. Chunki, moliyaviy muassasalar orasida banklar iqtisodiyotni keng taraqqiy qildiruvchi va zarur mablag' bilan ta'minlovchi tarmoq hisoblanadi. Mamlakatimizning moliyaviy- iqtisodiy barqarorligi ko'pgina ularning samarali faoliyatiga bog'liq bo'ladi [2]. Tijorat banki aktivining tarkibi kassadagi naqd pul va boshqa to'lov hujjatlari, Markaziy bank hisobvaraqlari, majburiy zahira hisobvarag'i, boshqa banklardagi vakillik hisobvaraqlari va mablag'lari, qimmatli qog'ozlar, sotib olingan debitorlik qarzlari (faktoring), qisqa va uzoq muddatli kreditlar, lizing bo'yicha ko'rilishi mumkin bo'lgan zararlarni qoplash zaxirasi, investitsiyalar, sud jarayonidagi kreditlar, tugallanmagan qurilishlar, bankning imoratlari, obyektlarni ijaraga olish va uni takomillashtirish huquqi, to'lov kartochkalari bilan hisob-kitoblarni amalga oshirish uskunolari va operatsion ijaraga berilgan asosiy vositalar, transport vositalari, mebel, moslama va jihozlar, nomoddiy aktivlar, ombordagi asosiy vositalar, hukumat hisobvaraqlari hamda boshqa aktivlar kabilardan iborat [3].

Kredit deganda o'z egalari qo'lida vaqtincha bo'sh turgan pul mablag'larini boshqalar tomonidan ma'lum muddatga haq to'lash sharti bilan qarzga olish va qaytarib berish yuzasidan kelib chiqqan munosabatlar tushuniladi. Bank o'zgalar pulini jamlab uni o'z nomidan kreditga beradi. Bu yerda kredit munosabatlari quyidagi subyektlar: pul egasi, ya'ni qarz beruvchi (kreditor) va pulga muhtoj, ya'ni qarz oluvchi (qarzdor) o'rtasida yuzaga keladi (1-rasm).

1-rasm. Kredit munosabatlari ishtirokchilari [5]

Ushbu rasimga ko'ra, kredit munosabatlari ishtirokchilari tijorat banklari faoliyatini diversifikatsiya qilishda faol ishtirok etadilar. Bugungi kunda tijorat banklari faoliyatini diversifikatsiya qilish va bank faoliyati o'rtasidagi bog'liqlik bo'yicha nazariy va empirik tadqiqotlar ham olib borilmoqda.

Olib borilgan tahlillarga asosan, Ipoteka bank ATIB bank tuzilmasiga to'xtaladigan bo'lsak, biznesning quyidagi yo'nalishi, ya'ni korporativ, kichik va chakana biznes yo'nalishlari bo'yicha tashkil etilgan. Bankning asosiy faoliyati bo'lib kreditlash, chakana xizmatlar, qimmatli qog'ozlar bilan operatsiyalar, chet el valyutalari bilan operatsiyalar va savdoni moliyalashtirish kabilar hisoblanadi.

Ipoteka bank O'zbekistondagi xorijiy investor ulushi ishtirokidagi universal bank sifatida O'zbekiston bank tizimida jami aktivlari bo'yicha 7,1 foiz ulush bilan 5-o'rinni egallaydi. Ipoteka bank ipoteka kreditlarini berish va uy-joy qurilishini moliyalash bo'yicha yetarli tajribaga ega bank hisoblanadi. 2023-yil 13-iyun sanasida OTP Bank Ipoteka bankning O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va Moliya vazirligiga tegishli aksiyalardan 73,7 foizini sotib olib, uning asosiy aksiyadoriga aylandi hamda shu sanadan boshlab Ipoteka bank rasman OTP Guruhi a'zosiga aylandi [6].

Bank yuridik va jismoniy shaxslardan omonatlarni qabul qiladi va aholiga kreditlar beradi, shuningdek O'zbekiston va xorijga pul o'tkazmalari xizmatlarini ko'rsatadi. Bank 39 ta filial va 200 dan ortiq bank xizmatlari markazlari orqali 1,6 mln. nafardan ortiq korporativ va chakana mijozlarga xizmat ko'rsatadi. Ipoteka- bank xalqaro moliya korporatsiyasi bilan birgalikda xorijiy korporativ boshqaruvni joriy qilgan. Bankning sifat sohasidagi asosiy vazifalariga bankning moliyaviy barqarorligini va ishonchliligini oshirish imkonini beruvchi raqobatbardoshlik, turli-tumanlik va bank xizmatlarining yuqori darajasini ta'minlash kabilar kiradi.

Xulosa shuki, tijorat banklari faoliyatidagi mavjud muammolarni oldini olish orqali mamlakatimizda bank faoliyati samaradorligini oshirish asosida xalqaro bank amaliyotiga mos keluvchi bank tizimini yaratishni taqozo qiladi. Natijada, tijorat banklarining kredit portfelini diversifikatsiyalashga erishiladi.

References:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 9-yanvardagi "O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5296-son Farmoni. Manba: <https://lex.uz/docs/-3494933>
2. Omonov A.A., Qoraliyev T.M. Pul va banklar. Darslik. - T.: "IQTISOD- MOLIYA", 2019. - 461 b.
3. Abdullayeva Sh.Z. Bank ishi: Darslik.-T.:Iqtisod moliya, 2017.
4. Abdullayeva Sh.Z. Kredit va kreditlash. Monografiya. T.: Iqtisod-Moliya, 2017.
5. Abdullayeva Sh.Z. Pul va banklar. O'quv qo'llanma. -T.: "Iqtisod-Moliya", 2018. - 756 b.
6. <https://www.ipotekabank.uz/uz/about/reports/>